

**UCHWAŁA NR XXXVIII/229/13
RADY GMINY SOMIANKA**

z dnia 19 lipca 2013 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Somianka na lata 2013-2016 ”

Na podstawie art. 18 ust.2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2013r. poz. 594) w związku z art.87 ust.1,3,4 i art.93 ust.4 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162 poz. 1568 z późn. zm.) , po uzyskaniu pozytywnej opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie, Rada Gminy Somianka uchwała co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Somianka na lata 2013-2016, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Somianka

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Krzysztof Jan Rakowski

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SOMIANKA NA LATA 2013 – 2016

GMINA SOMIANKA

marzec, 2013 r.

SPIS TREŚCI:

1. Wstęp	2
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	2
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	3
3.1. Obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami	3
3.2. Definicje	4
3.3. Sposoby opieki nad zabytkami w świetle przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	5
3.4. Opieka nad zabytkami jako zadanie własne gminy	7
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	9
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	9
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	13
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	20
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	20
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	23
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	26
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	34
7. Założenia programowe	35
8. Instrumenty służące realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	36
9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	37
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	38
11. Podsumowanie	38
11.1. Zakres ochrony konserwatorskiej dla obiektów ujętych w rejestrze zabytków	39
11.2. Zakres ochrony konserwatorskiej dla obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków	39

1. Wstęp

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003, Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) nakłada na gminy obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Przyjęte w analizowanym dokumencie założenia dotyczące jego struktury i formy opierają się na wytycznych rekomendowanych przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, wydanych w ramach publikacji *Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik Metodyczny, Warszawa 2008 r.* Podstawą merytoryczną dla warstwy dokumentacyjnej związanej z historią i dziedzictwem kulturowym na terenie gminy Somianka stanowiły w szczególności istniejące dokumentacje obiektów zabytkowych, w tym karty rejestrowe Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Przedmiotem opracowania w analizowanym przypadku jest dziedzictwo kulturowe pozostające w granicach administracyjnych gminy Somianka, zaś celem jest opracowania określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy jako jednostki podziału administracyjnego, a nie odnoszą się jedynie do władz gminy, których bezpośredni wpływ na działalność instytucji sprawujących w różnej formie opiekę nad zabytkami jest ograniczony tylko do nielicznych.

Program stanowi podwalinę współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca ta rozwijana w kolejnych latach powinna przynieść lokalnej społeczności, i nie tylko, wymierne korzyści – zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów lokalnych. Zgodnie z brzmieniem art. 7 ust. 1 pkt 9 *ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* (t.j. Dz. U. z 2013 r. poz. 594) zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy m.in. ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza powyższy program na okres 4 lat. Ma on w szczególności na celu:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

3.1. Obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami

Jak już wspomniano powyżej obowiązek sporządzania *gminnych programów opieki nad zabytkami* określa zapis art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Zgodnie z nim:

- 1) Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
- 2) Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- 3) Programy, o których mowa powyżej, ogłaszane są w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
- 4) Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

3.2. Definicje

Z uwagi na konieczność precyzyjnego odnoszenia się w *gminnym programie opieki nad zabytkami* do zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przyjęto za ustawą następujące definicje:

- 1) **zabytek** – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- 2) **zabytek nieruchomy** – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1
- 3) **zabytek ruchomy** – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1
- 4) **zabytek archeologiczny** – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami,
- 6) **prace konserwatorskie** – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań
- 7) **prace restauratorskie** – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań
- 8) **roboty budowlane** – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku
- 9) **badania konserwatorskie** – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich
- 10) **badania architektoniczne** – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń

- 11) **badania archeologiczne** – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego
- 12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg
- 13) **historyczny zespół budowlany** – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi
- 14) **krajobraz kulturowy** – przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze
- 15) **otoczenie** – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków, w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

3.3. Sposoby opieki nad zabytkami w świetle przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Na podstawie art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest *ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Według zapisów art. 4 cytowanej ustawy ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej, działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 5 powyższej ustawy opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W myśl art. 6 ustawy ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - krajobrazami kulturowymi,
 - układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego,
 - obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - cmentarzami,
 - parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2012 poz. 642 z późn. zm.),
 - instrumentami muzycznymi,
 - wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - cmentarzyskami,
 - kurhanami,
 - reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Art. 6 ustawy mówi również, iż ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej. W ustawie znajdują się zapisy precyzujące formy ochrony zabytków. Art. 7 ustawy stanowi, iż formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ponadto uregulowania dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się m.in. w poniższych ustawach:

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j.Dz. U. poz. 647 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tj. Dz. U. z 2010 r. Nr 243, poz. 1623 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tj. Dz. U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturowej (tj. Dz. U. z 2012 r. poz. 406).

3.4. Opieka nad zabytkami jako zadanie własne gminy

Obowiązki gminy w analizowanym zakresie określają zarówno przepisy *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), jak również *ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* (t.j. Dz. U. z 2013 r. poz. 594).

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa obowiązki oraz kompetencje gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Obowiązki są określone m.in. w:

- art. 22, pkt. 4 narzucającym obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków,
- art. 87 regulującym sporządzenie na okres 4 lat gminnych programów opieki nad zabytkami,
- art. 18 i 19 nakazujących uwzględnianie zapisów tych programów przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania.

Ponadto w nowelizacji ustawy z dnia 18 marca 2010 r. do art. 19 dodano ust. 1a wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach o ustaleniu inwestycji celu publicznego, o warunkach zabudowy, o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Są to zabytki wpisane do rejestru wraz z ich otoczeniem oraz zabytki nieruchomości, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków.

Dodatkowo w artykułach 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71 i 72 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zawarte są szczegółowe określenia obowiązków samorządu dla objętych ochroną zabytków, które są własnością gminy lub są w jej posiadaniu.

Art. 81 i 82 regulują możliwość udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Na podstawie art. 96 istnieje także możliwość, iż wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, położonym na terenie województwa.

W ustawie o samorządzie gminnym, w rozdziale 2, określone są zadania odnoszące się wprost lub pośrednio do ochrony zabytków. Art. 6. 1. mówi, iż do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów, co za tym idzie również opieka nad zabytkami. Art. 7. 1. doprecyzowuje, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, co może się przekładać na działania związane z opieką nad zabytkami w kontekście: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody, gospodarki wodnej, gminnych dróg oraz organizacji ruchu drogowego, kultury, w tym bibliotek gminnych i innych placówek upowszechniania kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy i współpracy z organizacjami pozarządowymi.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Somianka, jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w przedstawionych poniżej dokumentach:

I. Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

W Tezach do Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajduje się szereg zapisów mających istotny wpływ na niniejszy dokument. Należą do nich zapisy określające cele Programu i zasady ochrony konserwatorskiej.

We wstępie do Tez określono główne cele programu, którymi jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. Celem jest także stworzenie wykładni porządkującej sferę ochrony poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

- 1) zasady *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić),
- 2) zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- 3) zasady minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
- 4) zasady, zgodnie, z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
- 5) zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,
- 6) zasady odwracalności metod i materiałów,
- 7) zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą zarówno konserwatorów – pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów – restauratorów dzieł sztuki, konserwatorów architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych – codziennych konserwatorów zabytkowych świątyń.

W rozdziale 2 „Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami”, zagadnienia zostały opisane w sposób określający po pierwsze cel, a następnie kierunki działania. Dotyczy to w szczególności stanu zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych, stanu zabytków techniki, pomników historii, obiektów z Listy Dziedzictwa Światowego UNESCO (dla tych tematów wspólnym jest utworzenie krajowej ewidencji w systemie cyfrowym oraz monitoring

stanu i sposobów wykorzystania), stanu służb konserwatorskich, stanu opieki nad zabytkami i wreszcie stanu uregulowań prawnych.

Rozdział 3 „Działania o charakterze systemowym” mówi o powiązaniu ochrony zabytków z polityką ekologiczną, dotyczącą ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa oraz o wypracowaniu strategii ochrony dziedzictwa i wprowadzeniu jej do polityk sektorowych.

W rozdziale 4 „System finansowania” omówione są aspekty stworzenia sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.

W kolejnym, **rozdziale 5** „Dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania” omówione jest dokumentowanie poprzez tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach oraz stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji; wypracowanie spójnego systemu dokumentowania badań, stanu zachowania oraz określania i certyfikacji wartości zabytkowych, wspólnego dla wszystkich typów zabytków; monitorowanie - poprzez gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa oraz ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.

Rozdział 6 „Kształcenie i edukacja”, porusza fundamentalne zagadnienie stałej pracy nad wzrostem świadomości, dotyczącym wartości dziedzictwa kulturowego i jego ochrony w życiu i prawidłowym funkcjonowaniu społeczeństwa.

W rozdziale 7 „Współpraca międzynarodowa” opisane są zagadnienia mające na celu wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie.

II. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Somianka, jest zbieżny z głównymi zadaniami Programu Operacyjnego Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020 pod nazwą „Dziedzictwo kulturowe”, a w szczególności z priorytetem dotyczącym rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Jego celem jest w szczególności:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki,

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

Beneficjentami Programu mogą być m.in. samorządowe instytucje kultury i jednostki samorządu terytorialnego. Zadania Programu będą realizowane poprzez: **Priorytet 1. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych**, realizowany bez udziału środków europejskich, dotyczący bezpośrednio:

- ochrony i zachowania krajobrazu kulturowego wsi,
- rewitalizacji, rewaloryzacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele inne niż kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, w tym zespołów fortyfikacyjnych oraz budowli obronnych, parków i ogrodów,
- rewaloryzacji i konserwacji zabytków budownictwa drewnianego,
- rewaloryzacji zabytkowych cmentarzy oraz renowacji, ochronie i zachowaniu miejsc pamięci i martyrologii,
- prowadzenia badań archeologicznych i zabezpieczenia zabytków archeologicznych,
- konserwacji zabytków ruchomych (niewchodzących w skład zasobów muzealnych), w tym w szczególności wystroju i historycznego wyposażenia kościołów,
- dokumentowania zabytków (w tym badania naukowe i inwentaryzacja),
- zabezpieczenia przed skutkami klęsk żywiołowych, zniszczeniem, kradieżą i nielegalnym wywozem zagranicę zabytków ruchomych i nieruchomych,
- ochrony zabytków na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

III. Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004 – 2013” i Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Kultury i Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” wynika z Narodowego Planu Rozwoju (uchwalonego ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. – Dz. U. Nr 116, poz. 1206 z późn. zm.). Służy on do wdrażania Narodowej Strategii Rozwoju Kultury w sferze dotyczącej opieki nad zabytkami. Jako uzupełnienie tych dokumentów, funkcjonuje również Sektorowy Program Operacyjny „Rozwój Kultury i Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego” przyjęty przez rząd we wrześniu 2005 roku.

Celem strategicznym Narodowego Programu Kultury jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych. W przypadku Gminy Somianka powyższy cel może być realizowany dzięki następującym celom cząstkowym:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

Za cel strategiczny **Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Kultury i Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego** przyjęto tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności i znaczenia kultury, jako czynnika rozwoju społeczno – ekonomicznego. Cel ten będzie realizowany między innymi poprzez wdrażanie priorytetów w zakresie:

- ochrony i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym,
- budowy i rozbudowy infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym,
- renowacji i konserwacji zabytków ruchomych.

W kontekście *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Somianka* istotne wydaje się ostatnie z wymienionych działań. Działanie ukierunkowane jest na projekty z zakresu ochrony ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego o znaczeniu międzynarodowym, ogólnokrajowym i ponadregionalnym. Celem realizacji działania jest zachowanie dla przyszłych pokoleń ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego poprzez renowację, konserwację, a także zabezpieczenie przed zniszczeniem, kradzieżą i nielegalnym wywozem poza granice kraju.

W ramach działania do realizacji przewiduje się projekty infrastrukturalne o wartości powyżej 100 tys. euro. Wśród kwalifikujących się projektów są między innymi:

- konserwacja zabytków ruchomych, niewchodzących w skład zasobów muzealnych, w tym w szczególności wystroju i historycznego wyposażenia kościołów,
- zabezpieczenie przed skutkami klęsk żywiołowych, zniszczeniem, kradzieżą i nielegalnym wywozem zagranicę zabytków ruchomych i nieruchomych.

Beneficjentami Programu mogą być między innymi jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia, organizacje pozarządowe działające na zasadzie non-profit, kościoły i związki wyznaniowe oraz archiwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Somianka wykazuje zgodność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim jak i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

I. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2020 (po aktualizacji w 2006 r.)

Kwestia opieki nad zabytkami jest traktowana w Strategii w szerszym kontekście tworzenia więzi lokalnych społeczności z zamieszkiwanym przez nią obszarem oraz tworzenia i pielęgnowania tradycji regionalnych, tzw. „małych ojczyzn”, na którą w polityce regionalnej Unii Europejskiej kładzie się bardzo duży nacisk. W dokumencie zdiagnozowano najważniejsze problemy w dziedzinie kultury i dziedzictwa kulturowego występujące na Mazowszu, są to:

- spadek liczby instytucji kultury pociągający za sobą zmniejszenie oferty kulturalnej regionu,
- likwidacja znacznej liczby bibliotek w województwie,
- fakt znajdowania się licznie występujących w regionie zabytków w bardzo często w złym stanie technicznym oraz postępująca eliminacja zabudowy drewnianej z krajobrazu kulturowego Mazowsza,
- brak promocji i niski poziom wiedzy dotyczącej regionu oraz niewystarczającej identyfikacji mieszkańców z Mazowszem.

W związku z tym nacisk został położony głównie na promocje wizerunku województwa, której celem jest budowanie pozytywnych skojarzeń związanych z jego wizerunkiem i propagowanie produktów charakterystycznych dla regionu. Kreowanie i promocja produktu regionalnego nie tylko przyczyni się do budowania i wzmocnienia tożsamości i atrakcyjności regionu, ale także stanowić będzie ważny element jego promocji w wymiarze krajowym i europejskim. Województwo mazowieckie ze względu na swoje walory kulturowe, turystyczne i przyrodnicze ma ogromne możliwości promowania lokalnych, niepowtarzalnych produktów ściśle związanych ze środowiskiem geograficznym, kulturą oraz gospodarką regionu.

Przedstawione działania, w kontekście opieki nad zabytkami, będą powinny polegać na: 1) kształtowaniu tożsamości regionu oraz kreowaniu i promocji jego produktu, realizowanemu między innymi poprzez:

- ochronę i promocję, którymi powinny zostać objęte zespoły urbanistyczne i dziedzictwo drewniane oraz cenne krajobrazy kulturowe wsi,

- promocję unikalnych zabytków architektury, miejsc pamięci narodowej oraz zamieszkania i pobytu wielkich twórców identyfikujących się z regionem,
 - kreowanie regionalnych ośrodków tożsamości kulturowej,
- 2) promocji i zwiększaniu atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego realizowanej między innymi dzięki:
- wzmocnieniu dotychczasowych kierunków działań samorządu, propagujących zasoby dziedzictwa kulturowego oraz rozwój kultury w regionie,
 - rewitalizacji zespołów zabytkowych i wykorzystanie ich do rozwoju funkcji turystycznych,
 - wsparciu tworzenia lokalnych parków kulturowo – historycznych wokół istniejących zabytków architektury umożliwiających rozwój funkcji turystycznych.

II. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007 – 2013

W ramach RPO WM wspierane są działania z zakresu ochrony i odnowy obiektów i zespołów zabytkowych lub historycznych służące poszerzeniu oferty turystycznej lub kulturalnej, w tym dotyczące renowacji, zabezpieczeniu przed zniszczeniem i kradzieżą adaptacji do nowych funkcji turystycznych lub kulturowych m.in. zespołów pałacowo – parkowych, zespołów fortyfikacyjnych, budowli i zespołów obronnych, obiektów sakralnych parków zabytkowych oraz obiektów przemysłowych.

Działania te są realizowane w ramach Priorytetu VI. Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji. Działanie 6.1. Kultura. Z punktu widzenia *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Somianka* szczególności w grę wchodzi: 1) rewitalizacja, konserwacja, renowacja, rewaloryzacja, modernizacja, adaptacja historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, w tym:

- obiektów sakralnych,
- parków zabytkowych,
- zabezpieczenie zabytków przed zniszczeniem lub kradzieżą.

Beneficjentami mogącymi skorzystać ze wsparcia w tym działaniu są m.in.:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego posiadające osobowość prawną,
- instytucje kultury,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,

- jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną,
- podmioty działające w oparciu o zapisy ustawy o partnerstwie publiczno – prywatnym.

Maksymalne wsparcie wynosi 85 % lub też wynika z właściwego rozporządzenia Ministra Rozwoju Regionalnego (w przypadku wystąpienia pomocy publicznej). Maksymalna wartość projektów w zakresie utrzymania i ochrony dziedzictwa kulturowego o znaczeniu regionalnym i lokalnym wynosi do 20 mln zł. Dla niektórych typów projektów maksymalna wartość projektu wynosi 4 mln zł – dotyczy to m.in. zabezpieczenia zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem.

III. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego uchwalony został przez Sejmik Województwa Mazowieckiego Uchwałą nr 65/2004 (Dz. Urz. Woj. Maz. nr 217 z 28.08.2004 r., poz. 5811). W zakresie opieki nad zabytkami skupia się on na następujących zagadnieniach:

- kształtowaniu tożsamości kulturowej Mazowsza poprzez pielęgnowanie i rozwój lokalnych, materialnych i niematerialnych dóbr kultury,
- potrzebie podnoszenia stanu świadomości społecznej w zakresie dziedzictwa historycznego, wspólnoty dziejów, tradycji
- zobowiązaniu do ochrony i utrzymania zabytków, przy uwzględnieniu potrzeb współczesnego społeczeństwa (zgodnie z *Konwencją w sprawie Ochrony zabytków Architektonicznych w Europie* podpisaną w Cordobie w 1995 r.), co realizowane będzie dzięki:
 - ochronie architektury drewnianej,
 - ochronie zespołów architektoniczno – parkowych, jako obrazu historycznej struktury społecznej,
 - uświadomieniu, iż współczesny zakres ochrony zabytków odbywa się w skali ponadjednostkowej, zawierającej budowle, dzieła, założenia i zespoły stanowiące przedmiot ochrony,
 - zróżnicowaniu potrzeb ochrony, z punktu widzenia przyrodniczego, kulturowo – zabytkowego, historycznego, turystyczno – wypoczynkowego, etc.

IV. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012 – 2015

Cel strategiczny Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2012 – 2015, stanowiącego załącznik do uchwały nr 42/12 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 12 marca 2012 r., sformułowano w sposób następujący: „Zachowanie regionalnej przestrzeni

kulturowej i kultywowanie tradycji jako podstawa budowania tożsamości kulturowej regionu i kształtowania postaw społecznych w sferze opieki nad zabytkami oraz wykorzystania dziedzictwa dla rozwoju regionu”. Na cel ten składają się cele operacyjne obejmujące szereg działań bezpośrednio dotyczących opieki nad zabytkami na poziomie gminy (wybrano najbardziej adekwatne z punktu widzenia Gminy Somianka):

1) Cel I. Ochrona i zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa regionu

1.1. Działanie 1. Ochrona i zachowanie wartości dziedzictwa materialnego

- rewaloryzacja i rewitalizacja zdegradowanych obiektów i obszarów historycznych
- zapobieganie niszczeniu cennych obiektów, w tym zabezpieczenia przed pożarem, zalaniem, kradzieżą itp.
- wspieranie działań właścicieli i zarządców najcenniejszych zabytków regionu (o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym) w działaniach służących ich utrzymaniu w jak najlepszym stanie
- ochrona i zachowanie obiektów zagrożonych (szczególnych): architektury drewnianej, dworskiej, przemysłowej, obiektów budownictwa obronnego
- wypracowanie wspólnie z samorządami lokalnymi programów ochrony zabudowy drewnianej
- tworzenie płaszczyzny współpracy różnych podmiotów na rzecz usuwania zagrożeń systemowych i konfliktów w sferze opieki nad zabytkami
- stworzenie we współpracy z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków bazy dotyczącej zagrożonych zabytków

1.2. Działanie 2. Ochrona zabytków ruchomych

1.3. Działanie 3. Ochrona zabytków archeologicznych.

1.4. Działanie 4. Ochrona, dokumentacja i popularyzacja zasobów o szczególnej wartości decydujących o specyfice regionu (najcenniejszych i charakterystycznych)

1.5. Działanie 5. Ochrona i kreowanie krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość kulturową i walory krajobrazowe, w tym komponowanych ciągów zieleni

1.6. Działanie 6. Kształtowanie i ochrona przestrzeni historycznych miast i wsi

- kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca
- rewaloryzacja zabytkowej zabudowy na obszarach historycznych
- ochrona panoram zabytkowych miast i wsi
- zachowanie osi widokowych i zapewnienie właściwej ekspozycji zabytków
- ochrona i rewaloryzacja małej architektury i zespołów zieleni (komunalnej)

- dostosowanie nowej zabudowy do warunków krajobrazowych, lokalnych tradycji budowlanych i gabarytów zabudowy historycznej

1.7. Działanie 7. Rewitalizacja historycznych ośrodków życia kulturalnego

1.8. Działanie 8. Pielęgnowanie tradycji i lokalnego folkloru w powiązaniu z zasobami dziedzictwa materialnego

1.9. Działanie 9. Popularyzacja i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa

2) Cel II. Kształtowanie tożsamości regionalnej

2.1. Działanie 1. Utrwalanie i kształtowanie świadomości mieszkańców o historii i zasobach dziedzictwa kulturowego, w tym regionalnego i lokalnego oraz budowanie i pielęgnowanie wrażliwości na bogactwo przestrzeni kulturowej

- wspieranie lokalnych inicjatyw w zakresie tworzenia w obiektach zabytkowych ogólnodostępnych ekspozycji związanych z osobami, wydarzeniami historycznymi i tradycją miejsca

2.2. Działanie 2. Kształtowanie regionalnej dumy w oparciu o zabytki architektury i budownictwa, krajobraz kulturowy, wydarzenia historyczne oraz działalność wybitnych osób.

- organizacja konkursów dotyczących dziedzictwa i tradycji w celu rozwijania zainteresowań historią i dziedzictwem regionu
- kreowanie wyobrażeń na temat tożsamości historycznej i kulturowej Mazowsza, z uwzględnieniem specyfiki lokalnej

2.3. Działanie 3. Wykorzystanie pamięci historycznej i zasobów dziedzictwa do integracji mieszkańców i stymulowania rozwoju - tworzenie przestrzennych ciągów inicjatyw.

2.4. Działanie 4. Kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu (w ramach pasm turystyczno – kulturowych oraz wskazanych w PZPWM)

2.5. Działanie 5. Promocja walorów kulturowych regionu

3) Cel III. Wzrost społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego regionu

3.1. Działanie 1. Stymulowanie działań służących ochronie obiektów zabytkowych i promowanie najlepszych przykładów takich działań

- premiowanie działań służących odzyskaniu obiektów zabytkowych zagrożonych zniszczeniem
- organizowanie konkursów dla właścicieli obiektów zabytkowych, promujących właściwą opiekę nad obiektem oraz jego udostępnienie

- 3.2. Działanie 2. Edukacja społeczeństwa w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami
- szkolenia dla radnych, urzędników, właścicieli i użytkowników zabytków, organizacji pozarządowych, w zakresie opieki nad zabytkami, m.in. przez Departament Kultury, Promocji i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego
 - upowszechnianie wiedzy o prawach i obowiązkach właścicieli zabytków, organizacja szkoleń dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych
- 3.3. Działanie 3. Stymulowanie i intensyfikacja współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i pozarządowym w działaniach na rzecz edukacji, promocji, podniesienia świadomości o zasobach i potrzebie zachowania dziedzictwa regionu.

4) Cel IV. Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego regionu oraz kreowanie pasm turystyczno – kulturowych

- 4.1. Działanie 1. Wspieranie podmiotów posiadających w swoich zasobach znaczną liczbę zabytków w działaniach służących efektywnemu zarządzaniu obiektami zabytkowymi
- 4.2. Działanie 2. Stymulowanie wykorzystania dziedzictwa kulturowego w obszarze przemysłów kultury i czasu wolnego
- 4.3. Działanie 3. Kształtowanie pasm turystyczno – kulturowych
- 4.4. Działanie 4. Kreowanie produktów turystyki kulturowej w oparciu o tradycje historyczne
- 4.5. Działanie 5. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego i regionalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach zabytkowych
- 4.6. Działanie 6. Adaptacja obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych
- 4.7. Działanie 7. Propagowanie korzyści płynących z wykorzystania dziedzictwa i krajobrazu kulturowego dla rozwoju regionalnego i lokalnego
- tworzenie finansowych i pozafinansowych mechanizmów współpracy różnych podmiotów działających w sferze ochrony i promocji dziedzictwa regionu
 - włączenie organizacji pozarządowych w działania samorządu województwa służące opiece nad zabytkami.

V. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Wyszowskiego na lata 2004 – 2006

Na terenie powiatu wyszkowskiego znajduje się szereg obiektów wpisanych do rejestru zabytków, są to obiekty sakralne, budynki użyteczności publicznej, budynki mieszkalne, zespoły dworsko – parkowe i pałacowo – parkowe, parki, cmentarze i stanowiska archeologiczne. Z punktu widzenia ochrony i opieki nad zabytkami w Planie Rozwoju Lokalnego Powiatu Wyszowskiego,

stanowiącego załącznik do uchwały Nr XXXI/214/2005 Rady Powiatu Wyszowskiego z dnia 28 października 2005 r., określono priorytet „Poprawy stanu środowiska kulturowego”, który należy realizować poprzez:

- dokonywanie aktualizacji ewidencji zabytków,
- opracowywanie Programów Opieki nad Zabytkami,
- wykonywanie prac konserwatorskich.

VI. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Wyszowskiego do roku 2015

W treści Strategii Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Wyszowskiego, stanowiącej załącznik do uchwały Nr X/80/2007 Rady Powiatu w Wyszowie z dnia 27 czerwca 2007 r., zawarto następujące cele nawiązujące do tematu stanowiącego istotę gminnego programu opieki nad zabytkami:

Cel główny 1: Zachowanie walorów przyrodniczych i krajobrazowo – kulturowych *Cel*

szczegółowy 1.6: Ochrona walorów kulturowo – krajobrazowych

Zadanie 1.6.2: Wyeksponowanie i objęcie skuteczną ochroną walorów krajobrazowo – kulturowych powiatu

Cel główny 5: Uzyskanie ładu w przestrzeni

Cel szczegółowy 5.4: Wyeksponowanie i objęcie skuteczną ochroną walorów krajobrazowo – kulturowych Powiatu

Zadanie 5.4.1: Zgromadzenie pełnego zasobu informacji o walorach krajobrazowo – kulturowych Powiatu

Zadanie 5.4.2: Ocena stopnia ochrony w/w walorów w prawie miejscowym oraz innych przepisach, a także stopnia ich respektowania

Zadanie 5.4.3: Zbudowanie kompleksowego programu ochrony walorów krajobrazowo – kulturowych Powiatu (zapisy prawne, zachęty inwestycyjne, inwestycje własne samorządów oraz działania informacyjne i promocyjne)

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego 5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Somianka wykazuje zgodność z zapisami następujących dokumentów strategicznych:

I. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Somianka

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Somianka, stanowiące załącznik do Uchwały Nr III/ 20/ 2002 r. Rady Gminy Somianka z dnia 31 grudnia 2002 r. przedstawia uwarunkowania kulturowe w zakresie rozwoju przestrzennego gminy, jak również stanowi podstawowy dokument regulujący procedurę planistyczną w stosunku do obiektów zabytkowych.

Jako główny cel rozwoju Gminy Somianka przyjmuje się osiągnięcie wszechstronnego rozwoju obszaru zapewniającego poprawę życia mieszkańców, ograniczenie strefy ubóstwa i bezrobocia, przy zachowaniu równowagi między aktywnością gospodarczą a ochroną środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Jako główny cel kulturowy *Studium* określa skupianie się na zachowaniu resztek dziedzictwa kulturowego poprzez:

- wzmocnienie opieki konserwatorskiej nad całością dziedzictwa kulturowego gminy,
- właściwe utrzymywanie zabytków.

Studium wskazuje, iż ochroną należy objąć wszystkie obiekty powstałe przed 1945 r., nie tylko wymienione w gminnej ewidencji zabytków. Działania w tym zakresie powinny uwzględniać:

- zasadę dążenia do trwałego zachowania zabytkowych obiektów, a w miarę możliwości przywracanie im pierwotnego wyglądu (uzgodnionego z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków),
- zamiary zmian w obecnym wyglądzie zabytkowych budowli należy uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, wykonując dokumentację o szczególności zależnej od zakresu planowanych prac i walorów danego obiektu, zgodną z aktualnymi wymogami merytorycznymi,
- prowadzenie przez samorząd zbioru informacji rejestrujących stan zabytków i potrzeby w zakresie remontów (może być na bazie gminnej ewidencji zabytków),
- oznaczenie wszystkich wartościowych historycznie budowli odpowiednimi tabliczkami informacyjnymi.

Obszary dawnych zespołów dworskich uznaje się za strefy ochrony konserwatorskiej ze względów historycznych, archeologicznych, a często z powodu istnienia tu jeszcze zabytkowych obiektów. W przypadku zamierzeń inwestycyjnych należy dla tych obszarów wykonać studia historyczno – przestrzenne, zawierające obligatoryjne wytyczne do projektowania.

W zespołach dworskich zasadą jest utrzymywanie jednolitości własnościowej, a tam gdzie są podziały – dążenie do scalania celem prowadzenia jednolitych działań rewaloryzacyjnych.

Dla centrów wsi mających średniowieczną metrykę zasadą jest utrzymywanie historycznych układów drożnych i kierunków podziałów własnościowych.

Działania w zakresie ochrony układów przestrzennych powinny uwzględniać:

- ze względu na znane walory historyczno – przestrzenne zaleca się wykonanie odpowiednich studiów dla (obecnych centrów) wsi. Wytyczne wynikające z tych opracowań winny być obligatoryjne dla projektantów,
- odpowiednie rozpoznanie historyczne wskazane jest dla wszystkich miejscowości powstałych w średniowieczu, zwłaszcza mających charakter zwarty. Wnioski z tych prac winny być jednym z wiążących uwarunkowań we wszelkich decyzjach i dokumentach planistycznych,
- wskazane jest dążenie do pełnej rewaloryzacji przestrzennej (w jakimś zakresie też funkcjonalnej) dawnych zespołów podworskich, a zwłaszcza ich rezydencjonalnych części.

Na terenie gminy znajdują się również zabytkowe parki. W celu zachowania ich wartości konieczne są natychmiastowe działania powstrzymujące postępującą dewastację i możliwie szybkie podjęcie działań zachowawczych i rewaloryzacyjnych. Podobnie (choć w mniejszej skali) sprawa przedstawia się z zielenią cmentarzy rzymsko – katolickich.

Generalnie należy przyjąć, że jakiegokolwiek usuwanie zadrzewień wynikać może tylko z niezbędnej konieczności. Zadaniem docelowym jest przywrócenie pełnych walorów dawnym układom komponowanej zieleni oraz otoczenie ich ciągłą, właściwą opieką.

Wszelkie prace na obszarach wpisanych do rejestru zabytków, posiadających układy zieleni wymagają zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a na obszarach zespołów dworskich i cmentarzach nie objętych wpisem – uzgodnień z tym urzędem.

Działania ochronne powinny uwzględniać:

- dokonanie specjalistycznego rozpoznania pozostałości parków i cmentarzy jeszcze nie posiadających właściwej ewidencji celem dokonania oceny stanu zachowania i możliwości działań odtworzeniowych,
- analiza układów zieleni już wpisanych do rejestru zabytków pod kątem określenia faktycznego zasięgu wszystkich dawnych elementów składowych.

Na terenie gminy posiadają również lokalizację cmentarze o wartości historycznej, dla których koniecznej jest trwałe zachowanie ich funkcji. Ponadto nowe nagrobki na cmentarzach grzebalnych nie mogą przesłaniać mających walory zabytkowe, w związku z tym ich wysokość nie powinna być wyższa niż 30 – 40 cm (elementy pionowe do 160 cm), kolorystyka możliwie jednorodna. Większe mogą być tylko nowe nagrobki będące dziełami sztuki.

Wskazane jest przeprowadzenie badań nad lokalizacją cmentarzy dotychczas nieznanymi celem określenia ich obszarów – pozwoli to na uniknięcie wydawania niewłaściwych wskazań lokalizacyjnych.

Podstawową zasadą ochrony zabytków archeologicznych na terenie Gminy Somianka jest zachowanie obecnego stanu miejsc zlokalizowanych stanowisk i znalezisk archeologicznych oraz niedopuszczanie do samowolnych działań przy nich. Ochrona stanowisk archeologicznych w szczególności powinna sprowadzać się do:

- zakazu jakichkolwiek prac ziemnych na stanowiskach archeologicznych (lub obszarach) wpisanych do rejestru zabytków – działania wyłącznie po pisemnym zezwoleniu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- znane już stanowiska archeologiczne traktować jako strefy ochrony konserwatorskiej ze wszystkimi z tego faktu wynikającymi konsekwencjami prawnymi – m.in. uzgadnianie planowanych działań z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Tyczy to też całych obszarów dawnych zespołów dworskich (tu potencjalnie występują najbogatsze warstwy kulturowe),
- prowadzenia prac wykopaliskowych w obrębie stanowisk archeologicznych wyłącznie przez osoby posiadające pisemne zezwolenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- natychmiastowego powiadomienia o przypadkowych znaleziskach WKZ,
- użytkowanie rolnicze obszarów stanowisk archeologicznych powinno odbywać się z zastosowaniem dotychczasowych technologii upraw czy hodowli. O ewentualnych ograniczeniach WKZ będzie powiadamiał indywidualnie,
- planowane prace ziemne naruszające grunt na znacznych obszarach (np. wodociągi, podziemne sieci techniczne, żwirownie, itp.) należy uzgadniać z WKZ – niezbędne będzie odpowiednie rozpoznanie wyprzedzające inwestycje.

II. Plan Odnowy Miejscowości

W celu podejmowania przemyślanych działań strategicznych, sprzyjających w szczególności podnoszeniu jakości życia lokalnej społeczności, dla wybranych miejscowości z terenu Gminy Somianka sporządzono plany odnowy. Są to w szczególności:

- Plan Odnowy Miejscowości Stary Mystkówiec, stanowiący załącznik do Uchwały nr LI/275/10 Rady Gminy Somianka z dnia 4 listopada 2010 r.,
- Plan Odnowy Miejscowości Kręgi, stanowiący załącznik do Uchwały nr LI/277/10 Rady Gminy Somianka z dnia 4 listopada 2010 r.
- Plan Odnowy Miejscowości Popowo Kościelne, stanowiący załącznik do Uchwały LI/279/10 Rady Gminy Somianka z dnia 4 listopada 2010 r.
- Plan Odnowy Miejscowości Somianka – Parcele, stanowiący załącznik do Uchwały VII/40/11 Rady Gminy Somianka z dnia 17 marca 2011 r.
- Plan Odnowy Miejscowości Barcice, stanowiący załącznik do Uchwały nr VII/42/11 Rady Gminy Somianka z dnia 17 marca 2011 r.

Z punktu widzenia ochrony i opieki nad zabytkami w powyższych dokumentach nie zawarto szczegółowych wytycznych. Jednak w związku z występowaniem w ich granicach obiektów zabytkowych dokumenty te zalecają realizację wszelkich działań inwestycyjnych w sąsiedztwie lub w obrębie powyższych obiektów w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

5.2. *Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy*

Administracyjnie Gmina Somianka położona jest w województwie mazowieckim, w powiecie wyszkowskim. Pierwsza wzmianka o miejscowości Somianka pojawiła się już w 1185 r. kiedy to wojewoda Żyro nadał Norbertankom Płockim między innymi Somiankę i Barcice. Gmina zawdzięcza swą nazwę najprawdopodobniej sumom jakie kiedyś żyły w przepływających przez jej teren rzece Bug. W mowie staropolskiej rybę tę nazywano „som”.

Dzięki tej starej metryce teren gminy obfituje w różnego rodzaju pozostałości z przeszłości. Na terenie Gminy Somianka w czasie badań terenowych zinwentaryzowano 53 zabytki nieruchome w postaci: budynków mieszkalnych i użyteczności publicznej, kościołów, założeń parkowych oraz cmentarzy. Największe ich skupiska znajdują się w miejscowościach: Barcice i Popowo Kościelne, pozostałe rozrzucone są na terenie gminy. Stanowią one materialne świadectwo historii gminy i posiadają nierzadko wybitne wartości artystyczne.

Barcice

Barcice należą do bardzo starych miejscowości. Pierwsze pisane dane pochodzą już z 1185 r. Obecny w Barcicach kościół (zabytek klasy zero) pochodzi z 1758 r., wybudowano go staraniem Mateusza Kamieńskiego proboszcza konwentu norbertanek. Był restaurowany w 1810 i gruntownie remontowany w latach 1850 – 1868. Kościół jest drewniany trójnawowy, o konstrukcji zrębowej. W jego wnętrzu znajdują się trzy ołtarze – dwa boczne prawdopodobnie z 1718 r. oraz ołtarz główny – obraz Najświętszej Marii Panny z Dzieciątkiem Jezus.

Obok kościoła znajduje się dzwonnica pochodząca z 1768 r., drewniana o konstrukcji słupowej. Przed kościołem jest kapliczka pochodząca z XVIII wieku.

W Barcicach znajduje się również zabytkowy cmentarz parafialny, na którym znajduje się mnóstwo starych nagrobków, w tym księży którzy zarządzali parafią. Jest tu również wspólna mogiła mieszkańców rozstrzelanych przez hitlerowców za pomoc udzieloną partyzantom we wrześniu 1944 r.

Janki

Janki zostały założone w XV wieku. Pierwsze pisane wzmianki pochodzą z 1452 r. Zabytkiem w Jankach jest pozostałość zespołu dworskiego. Zachowała się oficyna z XIX wieku oraz park dworski z tego samego okresu, a także „Dom Młynarza” – drewniany budynek z 1920 r.

Kręgi

Początki tej wsi mogą być bardzo odległe. Może o tym świadczyć chociażby nazwa, którą językoznawcy wywodzą od słowa krąg, czyli koło, okrąg, pierścień. Być może nazwa nawiązuje do kamiennych kręgów związanych z kultami pogańskimi. Świadczyłyby to o powstaniu tej miejscowości już na początku państwa polskiego. Nazwa wsi po raz pierwszy pojawia się aktach mazowieckich i kujawskich z 1185 r.

Po 1841 r. wzniesiono tu pałac dla rodziny Leskich. Jest to budowla późno klasycystyczna. Pałac jest murowany z cegły otynkowany, boniowany na narożach, piętrowy podpiwniczony. Zbudowany na wydłużonym planie, nieregularny z ryzalitami. Po środku elewacji frontowej ujęty pilastrami jońskimi. Od zachodu jest późniejsza dobudówka parterowa. Od frontu nad wejściem znajduje się balkon z drzwiami zamkniętymi trójlistnie. Układ wnętrza dwutraktowy, przekształcony w części zachodniej, z korytarzem pośrodku. Dach czterospadowy.

Popowo Kościelne

Nazwa wsi pochodzi od słowa pop, czyli prawosławny ksiądz. Popowo należy do bardzo starych osiedli, wspomniane jest w dokumencie z 1378 r., w którym wymienia się tą wieś jako dającą dziesięciny na rzecz kościoła w Wyszkowie.

Obecny kościół pochodzi lat 1900 – 1904. Zbudowano go wg projektu Józefa Dziekońskiego. Kościół jest w stylu neogotyckim murowany z wieżą z boku fasady. Wewnątrz znajdują się dwa ołtarze z ok. 1740 r. W neogotyckim ołtarzu głównym znajduje się kopia obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej. Obraz pochodzi z dawnej kaplicy. Są tu również obrazy boczne barokowe z XVII i XVIII w.

Do zabytków należy też miejscowa plebania z około 1838 r. oraz cmentarz, na którym znajduje się kaplica grobowa rodziny Skarzyńskich, pochodząca z 1848 r. Jest murowana z cegły na palcie prostokąta. Dach dwuspadowy kryty blachą.

Popowo Parcele

Pierwotnie w miejscu tej wsi istniały zabudowania folwarczne dworu popowskiego. Współczesna wieś powstała dopiero po 1945 r., po parcelacji tego majątku, stąd też nazwa.

Do zabytków należy też murowany, neogotycki pałac z XVIII wieku otoczony parkiem krajobrazowym. Pałac był przebudowany w drugiej połowie XIX wieku, w czasie wojny zniszczony, po wojnie odbudowany.

Skorki

W grudniu 1423 r. w aktach ziemi zakroczymskiej wpisano pierwszą pisana informacja na temat istnienia tej wsi. Nazwa pochodzi od dawnego imienia „Skorek”.

Zabytkiem na terenie miejscowości jest najpiękniejszy ze wszystkich w gminie park dworski pochodzący z pierwszej połowy XIX w. Rosną tu stare dęby, lipy i świerki. Widać pozostałości alejek. Niestety do dziś nie zachował się dwór, który przed II wojną światową należał do rodziny Rakowieckich. W środku parku znajduje się obelisk upamiętniający śmierć córki właściciela z 1918 r.

Somianka

Według badacza nazw miejscowych północnego Mazowsza K. Zierhoffera nazwa Somianka po raz pierwszy pojawiła się w aktach diecezji płockiej w 1503 r.

Zabytkiem miejscowości jest dwór wzniesiony tutaj w połowie XIX wieku przez Puszetów, według projektu Adama Idźkowskiego. Dwór ma cechy późnego klasycyzmu. Jest murowany z cegły otynkowany. Parterowy z części wschodnią piętrową. Zbudowano go na planie

prostokąta, z ryzalitami pośrodku części parterowej. Po obu stronach ryzalitu frontowego po dwa szerokie okna prostokątne. Elewacja części piętrowej częściowo boniowane z prostokątnymi płycinami. Układ wnętrza dwutraktowy przekształcony. Dach dwuspadowy. Wokół pozostałość parku krajobrazowego.

Nieopodal pałacu znajduje się dom w stylu dworskim wybudowany dla zarządy majątku. Stanowi on przykład typowej dobrze zachowanej oficyny dworskiej. Zachowany tradycyjny rozkład pomieszczeń oraz kształt architektoniczny obiektu decyduje o jego walorach kulturowych i historycznych.

Stary Mystkówiec

Po raz pierwszy wspomina się tę osadę w 1424 r.

W miejscowości zachowało się założenie dworsko – folwarczno – parkowe, w skład którego wchodzi drewniane budynki dworskie wybudowane w końcu XIX w. i na początku XX w. Nieopodal zlokalizowany jest spichlerz zbudowany z kamienia ciosanego wybudowany w latach 1925 – 1930. Całość otoczona założeniem parkowym.

Suwin

Pierwsza wzmianka o miejscowości pojawia się w 1428 r. Nazwa pochodzi od słowa sowa, ponieważ pierwotna nazwa wsi brzmiała *Sowin*.

Zabytkiem w miejscowości jest wiatrak koźlak, pochodzący z 1880 roku, przeniesiony z Wielątek w 1930 r.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

W poniższych tabelach przedstawiono zestawienia:

- zabytków wpisanych do rejestru zabytków prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków (z wyłączeniem zabytków umieszczonych w rejestrze WKZ),
- zabytków archeologicznych.

Zestawienie zabytków wpisanych do rejestru zabytków WKZ

Lp.	Miejscowość	Obiekt, czas powstania	Uwagi
1.	Barcice	kościół filialny, 1768 r.	rej. zabytków A-425, 12.04.1962
2.		dzwonnica, 1768 r.	
3.		cmentarz przykościelny w granicach ogrodzenia kościoła i otoczenie	rej. zabytków A-1013
4.		cmentarz parafialny rzymsko – katolicki i starodrzew	rej. zabytków A-549, 13.01.1986 i A-257 (rej. d. woj. ostrołęckiego, 30.01.1986)
5.		nagrobek Wiktora Depelewskiego	
6.	Janki 22	dwór, II poł. XIX w.	rej. zabytków A-579, 08.07.1986
7.		park dworski, II poł. XIX w.	
8.	Kręgi	dwór klasycystyczny (obecnie szkoła podstawowa), I poł. XIX w.	rej. zabytków A-420, 05.04.1962
9.		park dworski	rej. zabytków A-420, 05.04.1962 i 10.12.1978
10.	Mystkowiec Stary	park dworski	rej. zabytków A-578, 08.07.1986
11.		dwór	
12.		dworek	
13.		czworak	
14.		spichlerz	
15.	Popowo Kościelne	kościół parafialny, 1904 r.	rej. zabytków A-476, 07.07.1981
16.		zabudowania plebani, 1838 r.	rej. zabytków A-619, 04.11.1997
17.		cmentarz parafialny, rzymskokatolicki	rej. zabytków A-553, 30.01.1986
18.		kaplica grobowa rodziny Skarzyńskich	
19.		kirkut	rej. zabytków A-575, 27.01.1986
20.	Popowo Parcele	dwór, XVIII w. (obecnie Ośrodek Doskonalenia Kadr), 1813 r.	rej. zabytków A-391, 18.11.1959
21.		park dworski, II ćw. XIX w.	rej. zabytków A-391, 10.12.1978
22.	Skorki	park dworski, XIX w.	rej. zabytków A-515, 27.01.1984
23.	Somianka	dwór z otoczeniem, 1833 r.	rej. zabytków A-609, 15.06.1993 i A-823, 30.09.2008
24.		oficyna dworska, 1923 r.	rej. zabytków A-610, 15.06.1993
25.	Suwin 33	wiatrak drewniany, obecnie elektryczny, II dziesięciolecie XX w.	rej. zabytków A-460, 12.12.1981

Zestawienie zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt, czas powstania
1.	Barcice 41	dom drewniany, 1918 r.
2.	Barcice	kapliczka murowana, 1932 r.
3.		kapliczka murowana, 1933 r.
4.		kapliczka drewniana, XVIII r.
5.	Janki 18	dom drewniany, 1933 r.
6.	Janki	młynarzówna, 1920 r.
7.	Janki	młyn, lata 20-te XX w.
8.	Ostrowy	kapliczka murowana, ok. 1903 r.
9.	Płudy Stare	kapliczka murowano – drewniana, 1928 r.
10.	Popowo Kościelne 43	dom drewniany, 1913 r.
11.	Somianka 45	dom drewniany, 1935 r.
12.	Suwin	krzyż kuty, na postumencie z piaskowca i kamienia, 1888 r.
13.	Ulasek 5	dom drewniany, 1912 r.
14.	Ulasek 5	kapliczka, 1939 r.
15.	Ulasek 42	dom drewniany, ok. 1938 r.
16.	Wola Mystkowska	kościół parafialny
17.		cmentarz parafialny, rzymskokatolicki
18.	Wypychy Nowe	wiatrak, 1880 r.
19.	Zdziebórz 19	kapliczka murowana, 1920 r.
20.	Zdziebórz 19	dom drewniany, XIX w.

Zestawienie zabytków archeologicznych

Lp.	Miejscowość	Obszar AZP	Nr stan. wg AZP	Funkcja	Kultura	Chronologia	Nr
1.	Ostrowy	49-69	1	obozowisko		paleolit	So/A-1
2.	Somianka Zaszosie	49-69	2	osada		XIV, XV, XVI	So/A-2
3.	Ulasek	49-69	3	śląd osadnictwa		epoka kamienia, neolit	So/A-3
4.	Płudy	49-69	4	śląd osadnictwa osada		mezolit XIII, XIV, XV	So/A-4
5.	Somianka Zaszosie	49-69	5	osada śląd osadnictwa		starożytna wczesne średniowiecze	So/A-5
6.	Somianka Zaszosie	49-69	6	śląd osadnictwa osada		starożytna XII, XIII	So/A-6
7.	Wola Somiankowska	49-69	7	osada		nowożytna	So/A-7
8.	Ulasek	49-69	8	śląd osadnictwa		okres wpływów rzymskich	So/A-8
9.	Ulasek	49-69	9	osada śląd osadnictwa		neolit	So/A-9
10.	Ulasek	49-69	10	osada		wczesne średniowiecze	So/A-10
11.	Skorki	49-69	11	śląd osadnictwa		starożytna	So/A-11
12.	Skorki	49-69	12	osada		nowożytna	So/A-12
13.	Wólka Somiankowska	49-69	13	śląd osadnictwa osada		epoka brązu okres lateński	So/A-13
14.	Wólka Somiankowska	49-69	14	śląd osadnictwa osada		epoka brązu okres lateński	So/A-14
15.	Wólka Somiankowska	49-69	15	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		starożytny okres wpływów rzymskich	So/A-15
16.	Skorki	49-69	16	osada osada		XIII XIV, XV, XVI	So/A-16
17.	Ulasek	49-69	17	śląd osadnictwa		okres wpływów rzymskich	So/A-17
18.	Ulasek	49-69	18	osada		okres wpływów rzymskich	So/A-18
19.	Wólka Somiankowska	49-69	19	śląd osadnictwa		mezolit	So/A-19
20.	Ostrowy	49-69	21	śląd osadnictwa osada		starożytny XIV, XV, XVI	So/A-20

21.	Ostrowy	49-69	22	śląd osadnictwa		epoka kamienia	So/A-21
22.	Ostrowy	49-69	23	cmentarzysko śląd osadnictwa		okres wpływów rzymskich XIV	So/A-22
23.	Kozłowo Stare	49-69	24	śląd osadnictwa		epoka brązu	So/A-23
24.	Kozłowo Stare	49-69	25	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		epoka brązu XV, XVI	So/A-24
25.	Kozłowo Stare	49-69	26	osada		nowożytna	So/A-25
26.	Kozłowo Stare	49-69	27	Osada śląd osadnictwa		okres lateński okres wpływów rzymskich XIII	So/A-26
27.	Ostrowy	49-69	28	osada		XIII, XIV, XV	So/A-27
28.	Kozłowo Stare	49-69	29	osada osada	kultura ceramiki grzebykowo -dołkowej	mezolit/neolit neolit	So/A-28
29.	Kozłowo Stare	49-69	30	osada osada osada		mezolit/neolit kultura ceramiki grzebykowo- dołkowej okres wpływów rzymskich	So/A-29
30.	Kręgi Stare	49-69	31	cmentarzysko osada		okres wpływów rzymskich XIII, XIV	So/A-30
31.	Kręgi Stare	49-69	32	osada osada		XIII XIV, XV	So/A-31
32.	Kręgi	49-69	33	śląd osadnictwa osada		starożytny XIV, XV	So/A-32
33.	Kręgi	49-69	34	śląd osadnictwa osada		mezolit wczesne średniowiecze	So/A-33
34.	Zdziebórz Duży	49-69	35	osada		mezolit	So/A-34
35.	Ostrowy	49-69	36	osada		mezolit	So/A-35
36.	Ostrowy	49-69	37	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		mezolit okres wpływów rzymskich	So/A-36
37.	Kozłowo Stare	49-69	38	śląd osadnictwa		starożytny	So/A-37
38.	Ostrowy	49-69	39	śląd osadnictwa		starożytny	So/A-38
39.	Popowo Parcele	50-67	47	śląd osadnictwa	kultura łużycka	epoka brązu	So/A-39

40.	Popowo Parcele	50-67	48	śląd osadnictwa osada	kultura łużycka	wczesny brąz epoka brązu/hal	So/A-40
41.	Popowo Parcele	50-67	49	osada cmentarz	kultura łużycka	Epoka brązu hal/lat	So/A-41
42.	Popowo Parcele	50-67	50	ślady osadnictwa ślady osadnictwa osada	kultura łużycka	epoka kamienia, wczesny brąz starożytność	So/A-42
43.	Popowo	50-68	1	cmentarzysko		wczesna epoka żelaza	So/A-43
44.	Popowo Parcele	50-68	2	osada cmentarzysko	kultura łużycka kultura grobów kloszowych	epoka brązu wczesna epoka żelaza	So/A-44
45.	Popowo-“Piaski”	50-68	3	osada		epoka brązu wczesana epoka żelaza	So/A-45
46.	Popowo Parcele	50-68	4	osada śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze okres nowożytny	So/A-46
47.	Popowo Kościelne	50-68	5	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze	So/A-47
48.	Huta Podgórna	50-68	6	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		starożytny XV, XVI	So/A-48
49.	Huta Podgórna	50-68	7	śląd osadnictwa	kultura łużycka		So/A-49
50.	Huta Podgórna	50-68	8	osada osada		mezolit XII-XIII	So/A-50
51.	Janki	50-68	9	śląd osadnictwa		II-III okres epoki brązu	So/A-51
52.	Janki	50-68	10	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	kultura łużycka	epoka brązu XII-XIV okres rzymski	So/A-52
53.	Janki	50-68	11	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	kultura łużycka	epoka brązu XII-XIV okres rzymski	So/A-53
54.	Jackowo Dolne	50-68	12	śląd osadnictwa osada		późny lateński XIII-XIV	So/A-54
55.	Jackowo Dolne	50-68	13	śląd osadnictwa		okres rzymski	So/A-55
56.	Jackowo Dolne	50-68	14	śląd osadnictwa		średniowiecze	So/A-56
57.	Barcice	50-68	15	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	kultura starożytna kultura łużycka	epoka brązu okres rzymski XIII-XIV	So/A-57

58.	Barcice	50-68	16	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze	So/A-58
59.	Barcice	50-68	17	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	kultura starożytna	mezolit	So/A-59
60.	Barcice	50-68	18	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	kultura starożytna	wczesne średniowiecze okres rzymski	So/A-60
61.	Jackowo Dolne	50-68	19	osada		XV-XVIII	So/A-61
62.	Jackowo Dolne	50-68	20	osada śląd osadnictwa		okres rzymski XII-XIII	So/A-62
63.	Janki	50-68	21	śląd osadnictwa osada		okres rzymski XII-XIII	So/A-63
64.	Jackowo Dolne	50-68	22	osada osada		epoka brązu XII-XIII	So/A-64
65.	Jackowo Dolne	50-68	23	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	kultura łużycka	epoka brązu XIII-XIV	So/A-65
66.	Jackowo Dolne	50-68	24	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	kultura pomorska	okres halsztacki/lateński	So/A-66
67.	Jackowo Dolne	50-68	25	śląd osadnictwa osada		wczesne średniowiecze XIV-XV	So/A-67
68.	Jackowo Dolne	50-68	26	osada		XIII/XIV-XVII	So/A-68
69.	Jackowo Dolne	50-68	27	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	kultura ceramiki sznurowej	późny neolit/wczesny brąz epoka brązu	So/A-69
70.	Somianka	50-69	2	śląd osadnictwa		paleolit	So/A-70
71.	Michalin	50-69	8	osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	kultura pucharów lejkowatych kultura trzciniecka kultura łużycka	neolit epoka brązu epoka brązu epoka brązu	So/A-71
72.	Michalin	50-69	9	śląd osadnictwa osada osada śląd osadnictwa	kultura pucharów lejkowatych kultura trzciniecka	neolit neolit epoka brązu okres wpływów rzymskich	So/A-72

73.	Somianka	50-69	10	śląd osadnictwa osada osada	kultura łużycka	epoka kamienia epoka brązu XIV-XV	So/A-73
74.	Somianka	50-69	11	osada		XIV-XV	So/A-74
75.	Somianka Parcele	50-69	12	śląd osadnictwa śląd osadnictwa cmentarzysko śląd osadnictwa	kultura nowożytna	epoka kamienia epoka brązu okres wpływów rzymskich	So/A-75
76.	Barcice	50-69	13	osada osada		okres wpływów rzymskich XIII-XV	So/A-76
77.	Jasieniec	50-69	14	osada śląd osadnictwa	kultura łużycka	epoka brązu okres wpływów rzymskich	So/A-77
78.	Jasieniec	50-69	15	osada	kultura łużycka	epoka brązu	So/A-78
79.	Somianka Podbarcice	50-69	16	śląd osadnictwa osada	kultura starożytna kultura nowożytna		So/A-79
80.	Somianka	50-69	17	osada	kultura nowożytna		So/A-80
81.	Jasieniec	50-69	18	śląd osadnictwa		epoka brązu	So/A-81
82.	Jasieniec Górny	50-69	19	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze	So/A-82
83.	Michalin	50-69	20	osada cmentarzysko	kultura grzebykowo- dołkowa	neolit okres wpływów rzymskich	So/A-83

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Analizując stan krajobrazu kulturowego Gminy Somianka rozpoznano następujące czynniki determinujące dalszy rozwój dziedzictwa kulturowego gminy:

Silne strony

- liczne występowanie stanowisk archeologicznych
- zachowane obiekty architektury dworskiej z XIX wieku
- obiekty małej architektury sakralnej w formie zabytkowych kapliczek
- obiekty zabytkowego budownictwa drewnianego

Słabe strony

- stosunkowo mało zabytków architektury wpisanych do wojewódzkiego rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków
- w dużej mierze nienajlepszy stan techniczny obiektów zabytkowych i związane z tym małe możliwości właścicieli z uzyskaniem środków finansowych na remont tych obiektów
- brak inwestorów zewnętrznych zainteresowanych rewitalizacją obiektów zabytkowych
- niedostateczna edukacja o wartościach dziedzictwa kulturowego wśród mieszkańców
- niewystarczające dofinansowanie do projektów dotyczących remontów, konserwacji zabytków, w tym dla prywatnych właścicieli
- brak lub niska wiedza o prawnych zobowiązaniach właścicieli do należytego utrzymania obiektów historycznych
- zanikanie tradycyjnej sztuki budowlanej i form budowlanych oraz zanik stosowania tradycyjnych materiałów

Szanse

- możliwość rewaloryzacji części substancji zabytkowej z wykorzystaniem dotacji unijnych
- korzystne tendencje i prognozy w zakresie rozwoju turystyki kulturowej
- rozszerzenie współpracy międzyregionalnej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie doświadczeń międzynarodowych

Zagrożenia

- postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego
- brak poczucia wspólnoty lokalnej wśród mieszkańców gminy
- niewłaściwe regulacje prawne umożliwiające niekontrolowaną urbanizację na obszarach cennych krajobrazowo skutkującą zagrożeniem krajobrazu kulturowego

- dewaloryzacja krajobrazu kulturowego, szczególnie tradycyjnego osadnictwa wiejskiego przez niekontrolowany proces wprowadzania nowej zabudowy lub wymianę starej na nową o obcych formach, odkształceniach
- niszczenie, lub wręcz utrata części zbiorów archeologicznych oraz brak możliwości pełnego ich eksponowania
- postępująca degradacja obiektów zabytkowych wskutek nadmiernej eksploatacji oraz niedostosowania sposobu użytkowania do charakteru zabytku
- brak odpowiednich przepisów pobudzających sponsorowanie kultury i ochrony zabytków
- traktowanie konieczności ochrony dziedzictwa kulturowego jako problemu konfliktogenego i ograniczającego swobodę dysponowania własnością prywatną i publiczną
- niewystarczająca współpraca państwa i samorządu terytorialnego na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego

7. Założenia programowe

Biorąc pod uwagę zasoby dziedzictwa kulturowego Gminy Somianka określono następujące priorytety oraz kierunki działań i zadania *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Somianka na lata 2013 – 2016*

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako elementu rozwoju społeczno – gospodarczego gminy

Kierunek działań 1: Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania

Zadania:

- podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy
- pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w pozyskaniu środków na odnowę zabytków
- stała opieka nad założeniami parkowo – dworskim w Starym Mystkówcu oraz Kręgach
- podjęcie starań w kierunku zagospodarowaniu spichlerza w m. Stary Mystkówiec
- zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą

Kierunek działań 2: Dbanie o stan i porządek na zabytkowych cmentarzach z obszaru gminy

Zadania:

- inwentaryzacja zabytkowych nagrobków
- prowadzenie bieżących prac porządkowych przy gminnych cmentarzach

Priorytet II: Rozszerzanie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy

Kierunek działań: Rozszerzanie zasobu – aktualizacja i uzupełnianie gminnej ewidencji zabytków

Zadania:

- dokonywanie przeglądów zasobów wpisanych do rejestru zabytków
- zbieranie informacji, co 2 lata, od właścicieli obiektów wpisanych do ewidencji zabytków nt. przeprowadzonych remontów

Priorytet III: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Kierunek działań: Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego

Zadanie:

- konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych miejscowości w lokalnych dokumentach planistycznych, strategicznych oraz decyzjach o warunkach zabudowy i zagospodarowania przestrzennego

Priorytet IV: Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego gminy

Kierunek działań: Ułatwienie dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy

Zadanie:

- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Somianka na lata 2013 – 2016 na stronie internetowej Urzędu Gminy
- udostępnienie informacji o obiektach zabytkowych na stronie internetowej Urzędu Gminy

8. Instrumenty służące realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Somianka mogą być wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- **instrumentów prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- **instrumentów finansowych** – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych, udzielanie dotacji na finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych,

- **instrumentów koordynacji** – obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa mazowieckiego,
- **instrumentów społecznych** – obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi,
- **instrumentów kontrolnych** – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Somianka, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Wójt będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań *Programu* i przedstawiał je Radzie Gminy oraz Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Program powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Proponuje się następujące wskaźniki oceniające poziom realizacji gminnego programu:

W ramach priorytetu I:

- poziom wydatków budżetu gminy na realizację programu ochrony i opieki nad zabytkami
- wartość pozyskanych środków finansowych ze źródeł pozabudżetowych przez gminę
- wartość pozyskanych środków finansowych ze źródeł pozabudżetowych przez właścicieli zabytkowych obiektów
- liczba obiektów poddanych pracom zabezpieczającym przed pożarem, zniszczeniem lub kradzieżą
- ilość zinwentaryzowanych zabytkowych nagrobków

W ramach priorytetu II:

- ilość wprowadzonych zmian do gminnej ewidencji zabytków
- ilość nowych obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków

W ramach priorytetu III:

- ilość inwestycji na obszarach objętych ochroną zabytków

W ramach priorytetu IV:

- ilość opracowań umieszczonych na stronie internetowej Urzędu Gminy

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w rozdziale 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną, w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami na terenie Gminy Somianka mogą być finansowane m.in. z następujących źródeł:

- z budżetu gminy (w miarę posiadanych możliwości) - finansowanie odbywać się może np. w ramach dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy,
- z dotacji unijnych w ramach nowych programów operacyjnych oraz Inicjatywy JESSICA,
- z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2007 - 2013.

11. Podsumowanie

Poprzez prowadzenie właściwej polityki władze samorządowe mogą i powinny wytyczać oraz kreować właściwe postawy obywateli wobec zachowanego dziedzictwa. Do najważniejszych zadań w tym względzie należy :

- 1) Edukacja mieszkańców w zakresie konieczności ochrony miejscowego dziedzictwa kulturowego. Propagowanie idei poszanowania lokalnej specyfiki budowlanej i zachowania ciągłości tradycji. Wskazane są takie inicjatywy jak organizowanie spotkań dla ludności z

pracownikami służb konserwatorskich, tworzenie ścieżek edukacyjnych dla młodzieży szkolnej, mające na celu uświadomienia roli zabytków w krajobrazie kulturowym. Wskazywanie i promowanie najlepszych realizacji inwestycji związanych z zabytkami.

- 2) Administracyjne egzekwowanie rygorów określonych m.in. w dokumentach planistycznych oraz decyzjach administracyjnych, głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji, a także ochrony wyznaczonych obszarów i budynków. Ważną rzeczą jest również skuteczna egzekucja prawa budowlanego, a co za tym idzie walka z samowolami budowlanymi. To właśnie prawdopodobnie samowole budowlane przyczyniły się do utraty cech zabytkowych przez znaczną część budynków. Należą do nich głównie wymiany okien, najczęściej wiążące się z poszerzeniem otworów, zmiany kształtu dachu, dowolny dobór poszycia, zbijanie tynków i docieplanie kosztem podziałów architektonicznych wystroju.
- 3) Rozwój i promocja walorów turystycznych, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych, a w szczególności zespołów rezydencjonalno – folwarcznych.
- 4) Monitoring umów dotyczących sprzedaży zabytków osobom i przedsiębiorstwom prywatnym, pod kątem realizacji zobowiązań tych podmiotów względem zakupionych obiektów.
- 5) Wykorzystanie zabytkowych zasobów gminy do aktywizacji gospodarczej np. w obszarze turystyki i rekreacji.
- 6) Współpraca ze służbami konserwatorskimi województwa.

11.1. Zakres ochrony konserwatorskiej dla obiektów ujętych w rejestrze zabytków

Wszelkie działania projektowe, remontowe i inwestycyjne związane z tymi obiektami wymagają pozwolenia Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

11.2. Zakres ochrony konserwatorskiej dla obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków

Wymaga zachowania: bryły obiektu i dachu co do kształtu i materiału, podziałów w elewacji, wystroju architektonicznego, stolarki okiennej i drzwiowej co do wielkości, kształtu, wewnętrznych podziałów oraz detalu ozdobnego. Dopuszcza się stosowanie nowych technologii we wnętrzu obiektu.

Wszelkie działania projektowe, remontowe i inwestycyjne związane z tymi obiektami, wykraczające poza wyżej wymieniony zakres, wymagają uzgodnienia z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Ustala się następujące zadania, które powinny być uwzględniane przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, wspierające właścicieli lub posiadaczy zabytków, wynikające z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a mianowicie:

- 1) Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- 2) Wyeksponowania poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- 3) Zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.
- 4) Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- 5) Realizacji przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Przewodniczący
Rady Gminy

Krzysztof Jan Rakowski